

Прогрес виконання

КОНВЕНЦІЯ ПРО ВИЗНАННЯ ТА ВИКОНАННЯ ІНОЗЕМНИХ СУДОВИХ РІШЕНЬ У ЦИВІЛЬНИХ ТА КОМЕРЦІЙНИХ СПРАВАХ 2019 Р. — DONE!

Геннадій ЦІРАТ,
д.ю.н., партнер Jurvneshservice

На початку липня цього року в Гаазі в останній день роботи Дипломатичної сесії Гаазької конференції з міжнародного приватного права (далі — Гаазька конференція) був прийнятий Фінальний Акт, яким затверджується остаточний варіант тексту Конвенції про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних та комерційних справах. Цим Актом була завершена багаторічна робота, яку здійснювала Гаазька конференція з міжнародного приватного права в межах так званого Judgments Project.

Декілька слів про історію питання

Гаазька конференція неодноразово протягом 1960–1970 рр. намагалася врегулювати на міжнародно-правовому рівні в єдиній універсальній конвенції питання підсудності цивільних та комерційних спорів з іноземним елементом і питання виконання іноземних судових рішень у цивільних та комерційних справах. В результаті таких спроб з'явилася Конвенція про юрисдикцію суду, визначеного угодою сторін, у справі з міжнародної купівлі-продажу товарів 1958 р., Конвенція про вибір суду 1965 р., Конвенція про визнання та виконання іноземних судових рішень у цивільних та комерційних справах 1971 р. та Додатковий протокол до Конвенції. Перші дві конвенції не набули чинності, оскільки не набрали необхідної кількості ратифікацій. Конвенція 1971 р. та Додатковий протокол до Конвенції набули чинності, але кількість держав-учасниць складає лише

5 і 4 відповідно, що не дозволяє розглядати ці міжнародно-правові акти як універсальні.

Гаазькі конвенції 1958 р. та 1971 р. являють собою «змішані» конвенції, нормами яких одночасно врегульовані питання підсудності спорів з іноземним елементом та питання визнання і виконання судових рішень, ухвалених компетентними судами (які мали юрисдикцію згідно з положеннями конвенції). У таких «змішаних» конвенціях питання підсудності прямо чи опосередковано впливають на виконання судових рішень: тільки рішення судів, які відповідно до норм конвенції мають юрисдикцію щодо певних спорів з іноземним елементом, можуть бути виконані на підставі цієї конвенції.

Лише Гаазька конвенція про вибір суду 1965 р. була присвячена регулюванню виключно питань підсудності цивільних та комерційних спорів з іноземним елементом, підсудності на основі угоди сторін про вибір суду, тобто в ній була врегульована так звана договірна підсудність. Визнання та виконання рішень судів Конвенція 1965 р. виключала зі сфери свого застосування.

На початку 90-х років за ініціативою відомого американського вченого А. Т. фон Мерена (Arthur Taylor von Mehren) в межах Гаазької конференції була розпочата робота над створенням єдиної універсальної конвенції про підсудність та виконання іноземних судових рішень у цивільних та комерційних справах. Після кількох років підготовчої роботи стало зрозуміло, що неможливо підготувати таку всеосяжну конвенцію, оскільки не вдасться узгодити всі суперечності між різними системами права. Враховуючи зазначене, було вирішено зосередити увагу на розробці конвенції, яка регулювала б виключно договірну підсудність та пов'язані з нею питання виконання судових рішень, ухвалених обраними сторонами судами.

В результаті цієї роботи у 2005 р. з'явилася Конвенція про угоди про вибір суду, яка набула чинності 01.10.2015 р. завдяки участі в ній Європейського Союзу та всіх його держав-членів. Наразі загальна кількість учасників Конвенції 2005 р. становить 32 держави. Ще кілька держав підписали або приєдналися до Конвенції 2005 р., але поки що її

не ратифікували. Серед них Китай, США та Україна, яка у 2016 р. підписала Конвенцію, але з невідомих причин досі її не ратифікувала.

Після успіху Конвенції 2005 р. Гаазька конференція у 2011 р. започаткувала роботу в межах Judgments Project, метою якого було задекларовано створення загальної конвенції з питань виконання іноземних судових рішень щодо широкого кола цивільних та комерційних справ. Так з'явилася Конвенція 2019 р. В день її затвердження на Дипломатичній сесії представник Уругваю вже підписав цей документ, таким чином був започаткований процес набуття чинності Конвенцією.

Конвенція 2019 р. являє собою різновид «змішаної» конвенції, особливістю якої полягає в тому, що питання підсудності спорів з іноземним елементом врегульовані у непрямий спосіб — через перелік підстав для визнання та виконання іноземного судового рішення (ст. 5 Конвенції). Навіщо було застосовувати такий спосіб? Саме завдяки йому стало можливим досягнення компромісу між представниками держав, які належать до різних правових сімей.

Саме такий компроміс у перспективі матиме принципове значення для життєздатності цієї Конвенції.

У частині регулювання питань щодо визнання та виконання іноземних судових рішень Конвенція містить «традиційний» набір положень, метою яких є створення уніфікованого підходу до врегулювання вказаних питань. До такого набору входять: вимоги, яким повинні відповідати судові рішення, щоб мати можливість бути визнаними на території інших держав-учасниць; перелік документів, які мають бути подані зацікавленою стороною для ініціювання процедури визнання та виконання іноземного судового рішення в державі місця виконання; підстави для відмови у визнанні та виконанні іноземного судового рішення; питання сплати процесуальних витрат і процедури, які повинні застосовуватися в судовому процесі визнання та виконання іноземного судового рішення.

Сфера застосування

Конвенція 2019 р. застосовується до визнання та виконання рішень у цивільних або комерційних

справах (ст. 1(1)). Таке загальне визначення вказує на достатньо широке коло судових рішень, ухвалених судами держав-учасниць, які можуть потрапляти до сфери дії Конвенції. Водночас Конвенція надає чималий перелік винятків (ст. 2), що дозволяє чітко встановити справи, рішення щодо яких не потраплятимуть до сфери її застосування. Зокрема, до таких винятків належать рішення щодо адміністративних справ (ст. 1), значна кількість справ, які належать до категорії цивільних (справи стосовно утримання, сімейні та спадкові справи, перевезення товарів і пасажирів, дифамація, інтелектуальна власність) та багато інших.

Конвенція містить визначення лише трьох термінів: відповідач, судові рішення і критерії, за якими визначається звичайне місцезнаходження підприємства та особи, іншої ніж фізична особа. Саме ці терміни є ключовими для багатьох статей і положень Конвенції.

Основні умови виконання іноземних судових рішень

Визнання та виконання в державах-учасниках Конвенції підлягають судові рішення, які ухвалені тільки в інших державах-учасниках (ст. 1(2)), чим забезпечується принцип взаємності та закріплюється територіальний критерій визначення кола судових рішень, на які Конвенція розповсюджує свою дію.

У державі, в якій запитується виконання іноземного судового рішення, не може відбуватися перегляд цього рішення по суті. Може відбуватися лише такий перегляд, який необхідний для правильного застосування Конвенції. Цим закріплюється принцип заборони втручання держави місця виконання судового рішення в судові рішення, ухвалені судовою владою іншої держави, принцип незмінності та остаточності судового рішення.

Судове рішення визнається лише в тому випадку, якщо воно набрало чинності в державі походження, та виконується лише в тому випадку, якщо воно підлягає виконанню в державі походження. Таким чином, спроможність судового рішення бути виконаним в іншій державі-учасниці Конвенції визначається правом держави, суд якої ухвалив таке рішення.

Визнання та виконання рішень повинно відповідати «відповідно до положень цієї Конвенції», що має забезпечити одноманітність та уніфікований підхід до регулювання окремих процесуальних аспектів виконання, які є предметом регулювання Конвенції. Не врегульовані нею процесуальні аспекти виконання мають здійснюватися відповідно до норм національного права держави, де запитується виконання судового рішення.

У визнанні та виконанні рішення суду може бути відмовлено лише з підстав, встановлених Конвенцією

(ст. 4(1)), чим забезпечується обмежувальний підхід щодо кола таких підстав та обмеження дискреції судів у вирішенні вказаних питань.

Питання підсудності справ, рішення щодо яких підлягають виконанню на підставі Конвенції

Мабуть, основними положеннями Конвенції є положення ст. 5, які встановлюють вимоги до можливості визнання та виконання рішення суду (для такої можливості необхідна наявність принаймні однієї із зазначених вимог), а також регулюють питання пов'язаності спору або певних його елементів з державою, суд якої ухвалив рішення, що підлягає виконанню. Аналіз вимог ст. 5 дозволяє поділити їх на кілька груп.

До першої можна віднести вимоги, що визначають зв'язок особи, проти якої рішення запитується до визнання та виконання, з державою, де було ухвалено таке рішення. Наприклад, положення ст. 5(1) (a) Конвенції вказує, що рішення підлягає виконанню, якщо особа, проти якої запитується його виконання, мала постійне місцезнаходження у державі походження судового рішення у той час, коли ця особа стала стороною судового процесу в державі ухвалення рішення. Положення ст. 5(1) (b) встановлює, що рішення підлягає виконанню, якщо фізична особа, проти якої запитується його визнання чи примусове виконання, мала своє основне місце комерційної діяльності в державі походження у той час, коли ця особа стала стороною в судовому процесі в суді походження рішення, а позов, на якому ґрунтується рішення, виник з тієї комерційної діяльності. Конвенція вказує на фізичних та юридичних осіб, які були сторонами або учасниками судового процесу, наслідком чого є судове рішення, що запитується до виконання, незалежно від того, були вони позивачем, відповідачем чи третьою особою.

Наступна група вимог стосується осіб, які виступали в справі в ролі відповідачів. Наприклад, «відповідач утримував філію, агентство або іншу установу без окремої юридичної особи в державі, суд якої ухвалив рішення, яке підлягає виконанню, у той час, коли ця особа стала стороною судового процесу в цьому суді, а позов, на якому ґрунтується рішення суду, виник з діяльності цієї філії, агентства або установи» (ст. 5(1) (d)). У цій вимозі поєднуються кілька критеріїв: статус особи як відповідача в справі, зв'язок відповідача з державою походження рішення у вигляді наявності в цій державі філії, агентства або установи відповідача, предмет позову стосувався діяльності такої філії, агентства або установи відповідача. Вимоги, пов'язані зі статусом особи, яка виступала в ролі відповідача у справі, рішення щодо якої запитується до виконання, містяться у положеннях ст. 5(1) (d)-(f) Конвенції.

Найбільша група вимог стосується характеру правовідносин, щодо яких було постановлене судове рішення. Наприклад, «рішення стосується договірної зобов'язання і воно було винесене судом держави, в якій виконання такого зобов'язання відбувалося або мало відбуватися відповідно до угоди сторін або права, що має застосовуватися до договору, за відсутності узгодженого місця виконання» (ст. 5(1) (g)). Вимоги, пов'язані зі спірними правовідносинами, стосовно яких було ухвалено судове рішення, яке запитується до виконання, містяться у положеннях ст. 5(1) (g)-(m), ст. 5(3) і ст. 6 Конвенції.

Таким чином, у процесі розгляду справи про визнання та виконання іноземного судового рішення суд держави-учасниці Конвенції має дослідити всі аспекти справи, щодо

якого було винесене рішення. Окремо слід звернути увагу на таку складову публічного порядку як судовий процес, за результатами якого було винесене рішення, що є несумісним з основоположними принципами процесуальної справедливості держави, де запитується виконання такого судового рішення.

Наявність конкуруючого рішення суду: рішення несумісне з рішенням, винесеним судом держави, де запитується виконання іноземного судового рішення, у спорі між тими ж сторонами, а також рішення несумісне з рішенням, яке було ухвалено раніше судом іншої держави між тими ж сторонами з одного й того ж предмета, за умови, що раніше, ухвалене рішення відповідає умовам, необхідним для його визнання в державі, де запитується виконання іноземного судового рішення.

Особливість Конвенції 2019 р. в тому, що питання підсудності спорів з іноземним елементом врегульовані у непрямий спосіб

якої було винесене вказане рішення, на предмет наявності однієї з умов, передбачених ст. 5. Хоча зазначена вимога прямо не передбачена нормами Конвенції, такий висновок впливає з характеру повноважень судів держав, де іноземні судові рішення мають виконуватися. Положення ст. 5 здійснюють функції «фільтра», який мають застосовувати саме суди держави, в якій рішення іноземного суду запитується до виконання.

Важливо зазначити, що Конвенція визначає перелік підстав для відмови у визнанні та виконанні іноземних судових рішень. Загалом, набір підстав традиційний, відомий багатьом міжнародним договорам з питань визнання та виконання іноземних судових рішень, але також є певні новації та особливості. До підстав, що вважаються традиційними, можна віднести такі:

Неповідомлення сторони (відповідача) у достатній термін і в такий спосіб, які дозволили б цій стороні підготувати свій захист, або повідомлення сторони у спосіб, несумісний з фундаментальними принципами, які стосуються вручення судових документів у державі, де запитується виконання судового рішення. Застосовується «стандарт» не держави походження судового рішення, а «стандарт» держави, де запитується виконання цього рішення.

Визнання чи примусове виконання рішення буде суперечити публічному порядку держави, де запитується виконання судового рі-

шення. До підстав, які є новими для договірної практики України у цій сфері, хоча й відомі іншим міжнародним договорам, можна віднести такі:

судове рішення було отримане шляхом шахрайства;

процес у суді походження судового рішення суперечив домовленості сторін;

судове рішення стосується збитків, включаючи штрафні санкції (punitive damages), які не компенсують стороні фактичні втрати або заподіяну шкоду (ст. 10).

Дійсно, в більшості країн континентальної системи права рішення, що присуджують багатомільйонні суми як punitive damages, не будуть визнаватися та виконуватися через суперечність публічному порядку.

Отже, Конвенція є документом, який поєднав у собі положення, які довели свою придатність та ефективність в інших міжнародно-правових документах, а також нові положення, які тільки з'являються у подібних міжнародно-правових актах. Попереду нас чекає непросте і довготривале процедура набуття чинності Конвенцією 2019 р. та набрання нею «критичної» кількості держав-учасниць, для того щоб вона стала універсальним міжнародно-правовим актом, який сформує фундамент міжнародно-правового регулювання визнання і виконання іноземних судових рішень у цивільних та комерційних справах. Україні варто долучитися до цього процесу, нарешті ратифікувавши Конвенцію 2005 р. та підписавши Конвенцію 2019 р. [✎](#)